

*Wetenschap
en
Godsdienst*

Heilige Lucas van Simferopol

Gozalov Books
Den Haag

Deze publicatie heeft de zegen
van Zijne Eminentie Simon,
Aartsbisschop van Brussel en België
en van Den Haag en Nederland

© Gozalov Books, Den Haag, 2017

Tel.: +31 70 352 15 65

E-mail: gozalovbooks@planet.nl

Website: www.gozalovbooks.nl

ISBN: 978-90-79889-52-5

De oorspronkelijke titel van het boek is 'Наука и религия'
en de tekst komt van de website <http://predanie.ru/luka-voyno-yaseneckiy-svyatitel/book/83172-nauka-i-religiya/>

Redacteur: Marijcke Tooneman

Vertalers: Marijcke Tooneman en Guram Kochi MSc

Correcties: Moeder Theodora Portaïtissida, Klooster
Moeder Gods Portaïtissa, Trazegnies, België

Ontwerp: Marijcke Tooneman en Guram Kochi MSc

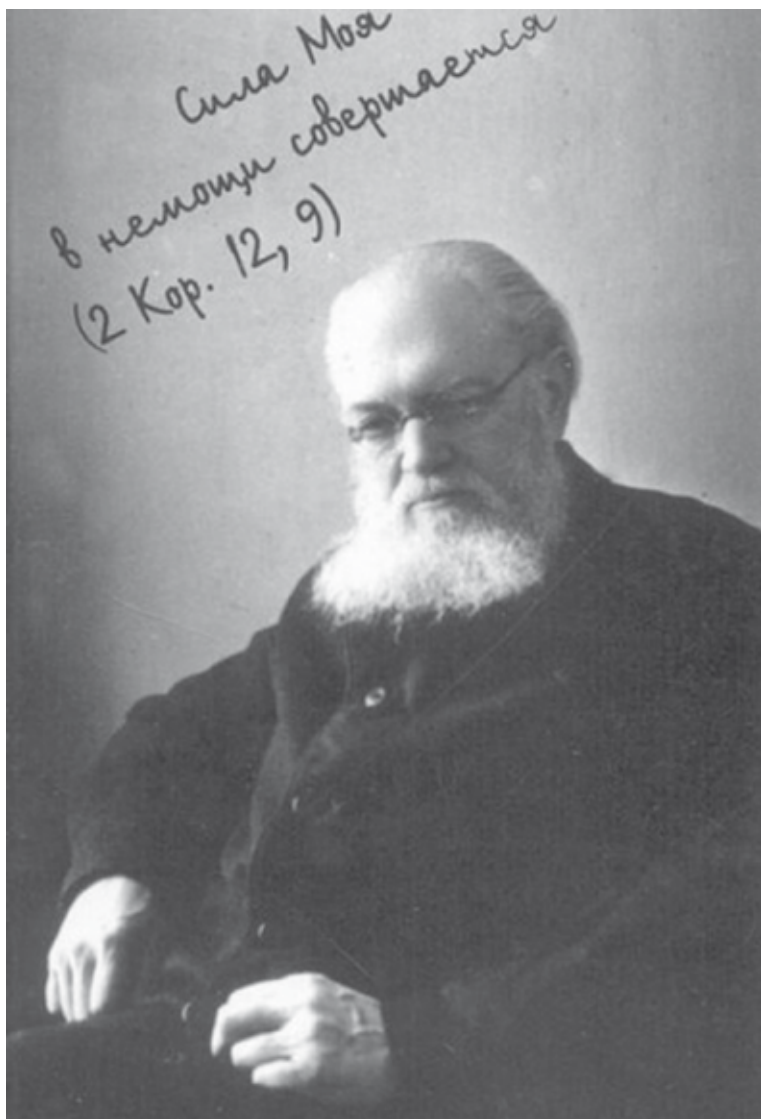
Afbeelding op de kaft: foto van de Heilige Lucas.

Er werd gebruik gemaakt van de Nieuwe Bijbel Vertaling
druk 1959.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/
of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze
ook worden opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand zonder vooraf-
gaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord van de vertalers.....	6
Voorwoord van de auteur.....	7
Hoofdstuk 1. Wat is wetenschap?	8
Hoofdstuk 2. Wat is godsdienst?	11
Hoofdstuk 3. Bronnen van vooroordeel	13
Hoofdstuk 4. Over de menselijkheid van de Christelijke moraliteit	46
Hoofdstuk 5. De grondprincipes van het Christelijk humanisme	52
Hoofdstuk 6. De Christelijke leer van de liefde voor de mens	58
Hoofdstuk 7. De Christelijke leer van de strijd tegen het kwaad	63
Hoofdstuk 8. Het ideaal van menselijke volmaaktheid is Christus	82
Hoofdstuk 9. Evangelisch humanisme in de werken van Russische artiesten	88
Hoofdstuk 10. Over Christelijke martelaren en het bewijs van het historisch bestaan van Jezus Christus	91
Hoofdstuk 11. Christendom en slavernij	95
Hoofdstuk 12. Gedachten van grote schrijvers en filosofen over de Bijbel en de Christelijke moraal	97
Hoofdstuk 13. Gedachten van belangrijke wetenschappers over de relatie tussen wetenschap en godsdienst	100
Conclusie	107
Eindnoten.....	110

Heilige Lucas de Belijder,
Aartsbisschop van Simferopol en Krim

VOORWOORD VAN DE VERTALERS

De auteur van dit boek, de Heilige Lucas de Belijder (zijn wereldlijke naam is Valentin Voino-Yasenetsky) is een Russische heilige uit de twintigste eeuw. Hij stamt uit een Witruisisch-Pools verarmd prinsengeslacht, en hij was aartsbisschop van de Russisch-Orthodoxe kerk en tegelijkertijd prominent arts, chirurg, wetenschapper, schrijver en kunstschilder. Van jongs af aan was het zijn ideaal om de zwakken en zieken te dienen, en daarom beëindigde hij zijn veelbelovende studie aan de kunstacademie en studeerde als arts af aan de Universiteit van Kiev. Hij hield zich bezig met wetenschappelijke onderzoeken van gevallen uit zijn praktijk, en maakte zich enige Europese talen eigen om de Westerse vakliteratuur te kunnen bestuderen. Zijn vernieuwende ideeën en geavanceerde operatietechnieken kregen brede erkenning in de Russische zowel als in de Europese geneeskundige wereld.

“Wetenschap en godsdienst” kan gezien worden als een vervolg op de door ons vertaalde en uitgegeven verhandeling van de Heilige Lucas, getiteld “Geest, Ziel en Lichaam”, ISBN 978-90-79889-42-6

Onze speciale dank aan het nonnenklooster Portaïtissa te Trazegnies, België voor de correcties, en de vertaler Engels, Wilfred Theodorus Rosdorff, voor zijn grote inbreng.

Marijcke Tooneman en Guram Kochi MSc
Den Haag, oktober 2017

VOORWOORD VAN DE AUTEUR

Tijdens ons leven ontmoeten we twee soorten mensen. Zij die in naam van de wetenschap godsdienst verwerpen, en anderen die omwille van de godsdienst wantrouwend tegenover de wetenschap staan. Maar er zijn er ook die in staat zijn de harmonie tussen deze twee behoeften van de menselijke geest te ontdekken. Is deze harmonie niet de norm waarnaar de mens dient te streven? Uiteindelijk zijn deze twee behoeften geworteld in de diepten van de menselijke natuur. Ligt de oorzaak van de crisis van de ontwikkelde persoon niet in het feit dat “zijn denken in onenigheid leeft met zijn hart”? Is het niet deze eenzijdige “intellectualiteit” die in Rusland de intelligentsia afsneed van het volk? En het blote feit dat onder de banier van wetenschap – die naar verluidt de godsdienst allang heeft weerlegd - de mensen tegenwoordig geconfronteerd worden met atheïsme en anti-Christendom, dwingt ons diep en grondig na te denken over het antwoord op de vraag: is wetenschap strijdig met godsdienst?

Aartsbisschop Lucas
Simferopol, 1954

HOOFDSTUK 1. WAT IS WETENSCHAP?

Socrates onderwees dat wij, voor het bereiken van de juiste conclusies, de begrippen moeten kunnen definiëren. Nu gaan we proberen om nauwkeurige definities te geven van de twee onderhavige begrippen, waarna we ze gaan vergelijken.

Wetenschap is een systeem van door onze observatie verkregen kennis van de verschijnselen van de werkelijkheid.

We zullen op elk van deze woorden dieper ingaan.

Wetenschap is een systeem, dus geen toevallige verzameling van kennis, maar een geordende en goed georganiseerde compositie. Dit wordt bereikt door classificatie, d.w.z. de verdeling van homogene gegevens in groepen en generalisaties – d.w.z. het vaststellen van algemene formuleringen en wetten die de natuur regeren.

Wetenschap betreft verkregen kennis, d.w.z. niet alle kennis, maar alleen de tot nu toe verkregen kennis. Wetenschappelijke activiteit ontwikkelt zich, het is een proces van “het construeren van de waarheid via experiment en speculatie”. Dit proces in de wetenschap is iets dynamisch: het ontwikkelt zich via vragen, onderzoek, twijfel en veronderstellingen die later onjuist kunnen blijken te zijn.

En alleen de kennis die een ware weerspiegeling van de werkelijkheid is, vormt de vastgestelde, statische inhoud van de wetenschap.

Kennis is, zo te zeggen, bewezen, algemeen bindende, universeel erkende, objectieve beweringen, die zowel logisch als empirisch door rede en experiment bevestigd zijn.

Dit betreft de kennis van verschijnselen, d.w.z. de manifestaties van het leven, van de natuur, doch niet van hun wezen (de verschijnselen, niet de noumena), van de wereld zoals we die zien en beschouwen, maar niet van de wereld op zich, in haar wezen. Verschijnselen zijn wat voor onze vijf zintuigen (het algemeen aanvaarde aantal zintuigen, hoewel er meer zijn) kenbaar zijn, en voor de logica van onze vijf zintuigen, die zijn toegerust met technische amplificaties door middel van de microscoop, telescoop en andere wetenschappelijke instrumenten. Het gebied van de exacte wetenschap is dus even begrensd als het cognitieve vermogen van onze zintuigen van de wetenschappelijke perceptie begrensd is.

Maar de mens wil en dient ook te weten wat er buiten de wetenschap is, wat die nog niet bereikt heeft, en wat door zijn aard daarbuiten ligt. Zo is, bijvoorbeeld, psychologie de wetenschap van de verschijnselen van de ziel. Toch willen we meer weten, we willen de ziel kennen, want het gehele leven is ontmoeting en interactie van menselijke zielen, en de ziel is de persoon zelf. Het zou vreemd zijn om te betogen dat de wetenschap de totaliteit van het bestaan kent of kan kennen. Shakespeare's Hamlet zegt:

*"There are more things in heaven and earth, Horatio,
Than are dreamt of in your philosophy."*¹

Maar tegelijkertijd willen we ook dit bovenzinnelijke 'jenseits' grijpen; wij willen de vraagstukken, waarmee de ziel van Heine's jongeling zo vol is, oplossen:

The Riddle of Life, oh, read me...

Tell me now the meaning of man!

Whence comes he coming?

Where goes he gone?

Who dwells up there in the golden starfields?...”²

Kennis is meer dan wetenschap. Zij wordt verkregen door de hogere vermogens van de geest, die de wetenschap niet benut, bovenal de intuïtie. D.w.z. een direct besef van de waarheid, die zij bespeurt en duidelijk ziet, profetisch daar voorziet waar het wetenschappelijke kenvermogen niet bij kan komen. Deze intuïtie krijgt steeds meer aandacht van de filosofie (de laatste tijd). Wij leven er veel meer naar dan we denken. Het voert ons naar een ander, hoger gebied van de geest, n.l. naar de godsdienst.

HOOFDSTUK 2. WAT IS GODSDIENST?

Algemeen gezegd is godsdienst een relatie met het Absolute, de Ene die wij God noemen. Daar iedereen deze relatie heeft – zelfs een atheïst – wordt gezegd dat iedereen zijn eigen godsdienst heeft. Maar als zodanig kan, in ruimere zin, godsdienst goed of slecht zijn, waar of onwaar, moreel of immoreel, wat afhankelijk is van ons begrip van de absolute, opperste en definitieve waarde van de wereld en hoe wij ermee omgaan, tw. waarin we geloven en hoe we geloven, wat we aanvaarden en wat we verwerpen.

Godsdienst is in wezen contact met God (hereniging). En dit is nu precies de godsdienst waar het om gaat. Godsdienst – als een belevenis - is zeer gecompliceerd. De rechtstreekse en specifieke belevenis, die het contact met God toelaat, is gebed.

Uiteraard kan gebed, als mystiek streven, als het vliegen van de geest, als geestelijke extase, als geloof en gevoel, op geen enkele wijze met wetenschap vergeleken worden. In deze zin zijn er tussen godsdienst en wetenschap evenveel tegenstrijdigheden als tussen wiskunde en muziek, of tussen wiskunde en liefde. Want we kunnen ideeën en verschijnselen alleen vergelijken wanneer we ze beschouwen op basis van een criterium. Daarom abstraheren wij van godsdienst de intellectuele (cognitieve, voor het denken begrijpelijke) beweringen over de werkelijkheid, datgene wat godsdienst en wetenschap gemeen hebben. We gaan bekijken of deze beweringen en proposities over de werkelijkheid elkaar tegenspreken. Of zijn ze alleen tegenstrijdig in die zin dat zij allerlei, wederzijdse onverenigbare dingen zeggen over iets dat gelijk maar niet hetzelfde is?

Hieronder volgen enige fundamentele beweringen van ons Christenen over de werkelijkheid:

God bestaat, meer nog zelfs, alleen *Hij* bestaat. En wat in Hem is, is met Hem verbonden. In Hem bestaat alles, en buiten Hem bestaat slechts een vegeteren van de geest vol kwelling. Christus is waarlijk de God-mens, Die gekruisigd werd en opstond, en weer naar deze aarde zal komen. De menselijke ziel bezit persoonlijke onsterfelijkheid.

Vertel me nu eens: waar in onze wetenschap – in wiskunde, natuurkunde, biologie, geschiedenis – zijn er beweringen die deze proposities, die ik zojuist noemde, weerspreken, beweringen die begrijpelijk, objectief, bewezen, d.w.z. wetenschappelijk zijn? Die zijn er niet en kunnen er intrinsiek niet zijn, omdat al deze proposities betrekking hebben op zaken die buiten het bereik van de wetenschap liggen, en niet op verschijnselen die binnen haar bereik zijn.

HOOFDSTUK 3. BRONNEN VAN VOORORDEEL

Waar komt de veel voorkomende opvatting onder studenten en in het algemeen onder ontwikkelde mensen, vandaan dat de wetenschap in tegenspraak is met godsdienst?

Zij is gestoeld op een oppervlakkige kennis van wetenschap en van godsdienst, hetgeen wordt bevestigd door het gezegde: "Kennis leidt naar God, halve kennis verwijdert van Hem." Halve kennis is de plaag van deze tijd: hij scheidt datgene wat wij zojuist³ noemden. Ten eerste weten wij te weinig over filosofie, speciaal het deel dat betrekking heeft op deze kwestie, d.w.z. de theorie van het kennen, of gnosologie⁴.

Wanneer wij goedgegelovig de argumenten, die gebruikt worden ten gunste van de propositie dat er geen God is, als wetenschappelijk aanvaarden, vergeten wij de propositie die Kant⁵ al nader verduidelijkte, dat theoretische rede evenzeer onmachtig is het bestaan van God, de onsterfelijkheid van de ziel en de vrije wil, te bewijzen en te weerleggen. Daarom worden deze onderwerpen en deze vraagstukken transcendent genoemd (zij overschrijden de grenzen van de wetenschap).

Wij kunnen door de rede alleen het uiterlijke feit kennen, niet het ding op zich. De hele wereld, gebonden aan ruimte en tijd, is objectief onkenbaar, omdat tijd en ruimte in wezen slechts subjectieve vormen van ons bewustzijn zijn, die wij toekennen aan de wereld. Derhalve het gezegde: "De wereld – die ben ik." De kennispsychologie is zelfs nog duidelijker over de subjectiviteit van onze gevoelens, waarnemingen en voorstellingen. De kleur, temperatuur en smaak die wij waarneemen bestaat niet op zichzelf buiten onze kennis (toegegeven

dat het omgekeerde in de psychologie naïef realisme wordt genoemd). We kunnen zelfs niet weten wat materie is, omdat haar specifieke eigenschappen, massa, dichtheid en gewicht, subjectief zijn.

Over het algemeen zien wij de dingen niet zoals zij zijn, maar volgens onze persoonlijke zienswijze. Bovendien kunnen we met onze wetenschappelijke cognitieve capaciteiten niet waarnemen wat achter de dingen ligt, wat hun essentie is, en meer nog hun primaire essentie is, d.w.z. God. De wetenschap kan het bestaan van God niet ontkennen, om de eenvoudige reden dat dit niet tot haar competentie behoort, evenals het gehele veld van essenties. Moderne filosofen zoals Bergson⁶, Lossky⁷ streven Kant al voorbij, zij ontdekten een mogelijkheid om het bestaan van God verstandelijk te bewijzen. Overigens heeft V.S. Solovyov⁸ al enige geniale stappen in deze richting gezet.

Onze tweede misvatting is dat wij wetenschap vermengen met de mening van wetenschappers. Het zijn juist deze meningen die godsdienst soms tegenspreken, maar uiteindelijk blijkt dat die zowel natuur als wetenschap tegenspreken (wetenschap die de verschijnselen van de natuur behandelt). Deze contradictie komt voort uit deze meningen en bereikt het gebied voorbij de wetenschap waar de ruimte voor geloof zowel als bijgeloof aanwezig is. Deze meningen geven meer de smaken van wetenschappers weer dan de objectieve natuur.

Zogenaamd “wetenschappelijk” atheïsme spreekt godsdienst in feite tegen, en is slechts de speculatie van een paar ontwikkelde mensen, onbewezen en onbewijsbaar. Bij hun poging om het onbewijsbare te bewijzen herinneren atheïsten ons ongewild aan Poesjkin's⁹ versregels:

*“An artist-barbarian with his lazy brush,
Blackens the painting of a genius,
And senselessly he covers it with,
His own chaotic drawing...”¹⁰*

De theorie dat de wereld niet door God geschapen is, is geen wetenschappelijk bewezen waarheid, maar een compleet onwetenschappelijke gedachte. Het zogeheten Darwinisme, dat verklaart dat de mens uit de lagere dierlijke soorten geëvolueerd is, en niet het product is van een scheppende daad van de Godheid, bleek slechts speculatie te zijn, een hypothese die ook voor de wetenschap achterhaald is. Deze hypothese wordt niet alleen erkend als zijnde in tegenspraak met de Bijbel, maar ook met de natuur zelf, want de natuur probeert jaloers de zuiverheid van iedere soort in stand te houden en kent zelfs de overgang van de mus naar de zwaluw niet. De feiten van de overgang van de aap naar de mens zijn onbekend. Volgens enkele bronnen is er eerder een degeneratie in omgekeerde volgorde.

De zedelijke transformatie van een mens tot een aap is vooral in onze tijd van betekenis. Wanneer iemand aan lagere harts-tochten toegeeft, zoals bijvoorbeeld dronkenschap, wordt hij eerst tipsy, en daarna sloom en stom als een schaap, en dan kan iedereen die dat wil hem scheren. Dan gaat hij meer drinken, ziet zichzelf al als een leeuw, hij wordt arrogant en gewelddadig. En als hij steeds meer dronken wordt, gaat hij op een aap lijken: hij springt, trekt gezichten en doet allerlei gekke dingen. Wanneer hij zo dronken is dat hij zijn bewustzijn verliest, verandert hij in een varken en rolt als een dier in zijn vuil. Zijn, in de maatschappij om ons heen, de transformatie van een mens tot een schaap, een varken en een aap niet zichtbaar? Maar geen enkele aap heeft ooit een menselijk gezond verstand en een denkvermogen gehad. En tussen

haakjes, het is niet overbodig aan te tekenen dat Darwin¹¹, die aantoonde dat de mens van de apen afstamt, afstand van zijn misvatting nam en nederig boete deed voor God.

Theoretici, wier vooroordeel hun liever was dan de waarheid, verlaagden zich zelfs, ter verdediging van een hypothese, tot het pad van vals bewijs. Wanneer zij feiten tegenkomen die in tegenspraak daarmee zijn, zeggen ze: “des te slechter voor de feiten.” Wanneer zij geen feiten hebben die een bepaalde theorie bevestigen, verzinnen ze die, of gebruiken ze verzochte argumenten. Het verhaal van de “drie clichés” is welbekend, het wordt geassocieerd met de naam van Haeckel¹². Hij wilde zijn evolutietheorie rechtvaardigen, volgens welke de mens, de aap en de hond hetzelfde embryo ontwikkelen.

In zijn “Antropogenese” publiceerde hij drie negatieven van deze embryo's, die echter afkomstig bleken te zijn van één negatief, afgedrukt met verschillende accenten en wat weggeven. De vervalsing werd door de beroemde embryoloog His¹³ opgemerkt (Haeckel gaf het ook toe, maar rechtvaardigde zich met de mededeling dat hij vertrouwen had in de overeenkomst van zijn veronderstelling met de werkelijkheid). Deze vervalsing riep vervolgens een vlammend protest op van de kant van vijftig wetenschappers. Onze Russische wetenschapper Khvolson¹⁴ deed hieraan mee en schreef een pamflet getiteld: “Het twaalfde Gebod van Kossuth”¹⁵. (Dit gebod is: “Schrijf niet over wat je niet begrijpt.”) Ander “bewijs” betreft botten (een deel van een schedel, drie tanden en een dijbeen) die in 1891 door de wetenschapper Dubois¹⁶ op het eiland Java gevonden werden. Men dacht dat zij onderdeel waren van de missing link tussen mens en aap, van de zogenaamde “staande aap”. Maar de beroemde anatoom Virchow¹⁷ beschouwt dit als onbewezen. Hij betwijfelt zelfs of de botten, die op een afstand van 16 meter van elkaar werden

gevonden, van één organisme zijn. Virchow ontmaskerde ook de veelbesproken “Neanderthaler schedel”, die in 1856 in de Neanderthaler Vallei in Pruisen werd gevonden. Hij werd aan de oermens toegeschreven. Met als gevolg dat Virchow het (in de Bijbel genoemde) feit staande hield dat “soorten geconserveerd worden”, op zichzelf staand zijn en dat pogingen om dit soort Darwinisme te verdedigen lijken op de pogingen van een drenkeling om een strohalm vast te grijpen. Virchow zei: “De poging om de overgang van dier naar mens te vinden is volledig mislukt.” Volgens zijn waarneming is de anatomie van mensen en apen fundamenteel verschillend (ledematen, ruggengraat, hersenholte, enz.). Darwin zelf beschouwde zijn theorie slechts als hypothese (zie “De oorsprong der Soorten”¹⁸ en “De afstamming van de mens”¹⁹). Darwin wijst in zijn werken op het kwalitatieve verschil tussen aap en mens. Met name het vermogen tot ontwikkeling, en een duidelijke spraak, zijn uniek bij de laatste.

In Darwin’s (1837) notitieboekje²⁰ staan een paar merkwaardige woorden. Die maken duidelijk dat hij met zijn theorie alleen richting wilde geven aan het wetenschappelijk onderzoek. Dus het Darwinisme spreekt de Bijbel tegen, maar is geen wetenschap, doch slechts de mening van wetenschappers, die ingaat tegen de wetenschappelijk vastgestelde feiten.

De Bijbel ontkent niet dat er een ontwikkeling is binnen de soorten. Organismen, beginnend met cellen en eindigend met de mens, zijn een keten van ontwikkeling, maar deze ontwikkeling op zich, d.w.z. de overgang van lagere naar hogere vormen deed zich niet voor in de natuur, maar in het denken van God (bijvoorbeeld te vergelijken met een stoomschip, dat niet vanzelf uit een boot geëvolueerd is, maar vanuit het menselijk denken).

Ontwikkeling heeft betrekking op wat reeds ingeplant is. En deze scheppende daden van het inplanten van de hogere niveaus van schepping en leven zijn het werk van God. De wetenschap weet alleen dat deze verschillende niveaus en soorten in de natuur bestaan, maar de middelen en de aard van de scheppende daden die hen maakte, is buiten haar bereik. Zij leert over de vormen van de materie en niet over de beweging en doelen van de geest, die tot het gebied van de godsdienst behoren.

Een andere theorie, die ons verhindert om in de godsdienstige openbaringen te geloven, is de theorie die probeert bepaalde elementen van de wereld om ons heen te verklaren, maar niet de verschijningsvormen van de dingen die wij waarnemen. Dit is het materialisme, dat het bestaan van de geest ontkent en alleen de aanwezigheid van materie erkent (de tegengestelde theorie - spiritualisme - erkent alleen het bestaan van de geest, terwijl het dualisme twee essenties of substanties erkent: de geestelijke en de materiële). Deze theorie geeft weer eens aan, dat het voorbij het bereik van de wetenschap is om achter de verschijnselen in het gebied van de essentie door te dringen, het heeft nog geen definitie van wat materie is, juist omdat ervaring noch speculatie in staat zijn haar essentie te begrijpen. Laten we de fundamentele veronderstellingen over materie in onze herinnering terugroepen. De zogenaamde atoomtheorie zegt dat de primaire elementen, waaruit materie bestaat, atomen zijn. Een atoom is een ondeelbaar partikel van de materie, en dit dient al in vertrouwen, en zelfs in blind vertrouwen, te worden aangenomen, hetgeen lijnrecht tegen de logica ingaat, want als een atoom materie is, dan heeft het dimensies, en iedere dimensie is deelbaar. Bij de ontdekking van radium werden verschijnselen van radioactiviteit erkend als het product van de desintegratie van atomen. En nu werd een nieuwe theorie

geconstrueerd: de protonen-elektronentheorie. Een atoom is opgebouwd uit protonen nucleus en elektronen die zich in het atoom bewegen als in een kosmisch systeem. Want hun onderlinge afstanden zijn zo enorm vergeleken met hun afmetingen, dat die overeenkomen met de onderlinge afstanden van de planeten in het zonnestelsel (Oliver Lodge²¹). Wij proberen dus de zichtbare kosmos te verklaren met een denkbeeldige kosmos, waarvan de actieve kracht - elektriciteit - niettemin in wezen onbekend voor ons is, zoals specialisten als Khvolson beweren. Volgens een filosoof is het vervangen van de atoomtheorie door de protonen-elektronentheorie vergelijkbaar met het ruilen van muntstukken voor kleinere munteenheden. De mechanische theorie is al geneigd materie uiteen te doen vallen in kracht en beweging, terwijl de energetica alles terugbrengt tot soorten energie, en in plaats van atomen het immateriële krachtcentrum erkent. Het bestaan zelf van materie als een substantie is niet vastgesteld (de empirio-criticus Ernst Mach²² ontkent het objectieve bestaan van substanties: "Substanties brengen geen gewaarwordingen voort, maar complexen van gewaarwordingen leveren substanties op"). (Ga de gevatte bewering na: "Materie is energie in een statische toestand, energie is materie in een kinematische toestand.") Als we deze natuurlijke wetenschappelijke onderzoeken en hun stadia nagaan, kunnen we zeggen dat het nog moeilijker lijkt om overeenkomsten tussen hen te ontdekken dan tussen wetenschap en godsdienst. De reden is simpel: het zijn geen wetenschappelijk vastgestelde feiten, maar zienswijzen van wetenschappers. En, zoals we zien, kunnen zienswijzen niet alleen godsdienst tegenspreken, maar ook elkaar en de natuur zelf. Het probleem is niet dat deze zienswijzen bestaan, want het zijn hypothesen en concepten, het opklimmen en afdalen langs het pad van de schepping der waarheid, maar het probleem is dat wij deze voorlopige creditnota's als klinkende munt beschouwen, en

imitatie vaak als echt. De goedgelovigheid die we daarbij ironisch op het gebied van de wetenschap tonen, evenals onze beïnvloedbaarheid zijn verbazingwekkend: het lukt ons vaak niet het juk van iemands anders' mening en de kracht van een ongewone suggestie van ons af te werpen, wat ik de hypnose van de wetenschappelijke terminologie zou willen noemen. Laten ze met onbegrijpelijke en ongelofelijke dingen komen, maar als ze met erudiet pathos spreken en zelfs Latijnse of Griekse bewoordingen gebruiken, geloven wij ze blindelings uit angst om als onwetend ontmaskerd te worden.

Om eerlijk te zijn, voor Haeckel is de ziel een van "de raadsels van de wereld". Maar als hij komt met de magische definitie: "De ziel is de som van de hersenfuncties", wordt het hele wereldraadsel duidelijk, maar het betreft slechts een vertaling van het Russisch in het Latijn.

Zoals gezegd, is het atoom een element dat wij vertrouwensmatig accepteren. Zo introduceert Haeckel, ter verklaring van het leven, een nog gecompliceerder en wonderbaarlijker concept van "het bezielde atoom", en nog altijd zijn er mensen die blindelings geloven in het bestaan van dergelijke entiteiten, die nog nooit in een experiment zijn waargenomen. Dit betekent dat de ogenschijnlijke voorlopige tegenstrijdigheid tussen wetenschap en godsdienst mogelijk is, omdat de wetenschap onderzoekt, zich ontwikkelt en daarom soms een vergissing maakt. Het wordingsproces toont ons de dingen zoals zij zijn, terwijl godsdienst de waarheid al bezit. Het is dus duidelijk dat deze tegenspraak plaatsvindt tussen godsdienst en de mening van wetenschappers. De waarde van een mening is als een werkhypothese en wordt alleen tijdelijk erkend, vergelijkbaar met steigerconstructies die tijdelijk een gebouw in aanbouw bedekken, en die onontkoombaar zijn wanneer mensen bouwen.